

Kalba, pasakyta Vilniaus Šv. Jokūbo ir Pilypo bažnyčioje, minint 1863 m. sukilimą

**Akademikas
Antanas Tyla**

Vienas filosofas, kalbėdamas apie lietuvių identitetą, arogantiškai pareiškė, kad jeigu atimsime liaudies kūrybą, tai ir nėra su kuo identifikuotis. Aš manau, kad jis labai klydo. Lietuvio ir Lietuvos visuomenės kova dėl laisvės yra ta vertybė, kuri mus ir išskiria, ir sutapatina su analogiško likimo tautomis. Tai yra viena svarbiausių mūsų identiteto vertybių. Šiandieną mes minime vieną iš tokių laisvės kovų epizodų, 1863 metų sukilimo 140-ąsias metines ir vieno iš vadų - kunigo Antano Mackevičiaus - 140-ąsias žūties metines.

Kas gi buvo 1863 metų sukilimas? Tai buvo lietuvių, baltarusių ir lenkų tautų karas prieš Rusijos imperiją už išsivadavimą iš jos jungo. Tai jau buvo ne pirmas sukilimas. 1831 metais buvo bandyta ši jungą nusimesti. Tada nepavyko. Tačiau 1856 metais, po Krymo karo, amnestavus 1831 metų sukilėlius, kurie grįžo į Lietuvą, į Lenkiją, į Baltarusiją ir išjudino visuomenę, paskatino drąsiau pakelti galvą. Ir atėjo mintis, kad galbūt iš pralaimėjusios Krymo kare Rusijos galima išsikvoti Lietuvai, Baltarusijai ir Lenkijai laisvę. 1863 metais sausio 22 dieną Lenkijoje buvo paskelbtas sukilimas, o vasario 1 dieną sukilimas buvo paskelbtas ir Lietuvoje. Dar iki sukilimo pradžios buvo sudarytas judėjimo komitetas, paskui Lietuvos provincijos komitetas, Lietuvos provincijos Vykdytojų komitetas, kuris pradžioje rengė sukilimą, o paskui, pradėjus sukilimą, buvo jo vadovybė. Buvo sudaryta revoliucinė sukilimo valdžia, kurios priešakyje pradžioje buvo Kostas Kalinauskas, o paskui Jokūbas Geištoras, o nuo 1863 m. liepos mėnesio vėl Kostas Kalinauskas. Kokį vaidmenį pirmiausia vaidino Vilnius? Šito sukilimo metu Vilnius buvo sukilimo valdžios centras. Ir ne vien sukilimo valdžios centras; jis tapo sukilimo malšinimo, represijų centru. 1863 m. pavasarį į Vilnių atvyko Muravjovas Korikas, kuris drastiškomis priemonėmis, smurtu, žudynėmis stengėsi nuslopinti čia įsiliepsnojusį sukilimą. Taigi ir sukilimo valdžia, ir slopinimo valdžia buvo tame pačiame Vilniuje. Ir lyg paradoksas: generalgubernatoriaus rūmuose (dabartinėje prezidentūroje) sėdėjo Muravjovas, o gretimame Vilniaus universiteto kieme buvusiam bute slėpėsi iki suėmimo šio sukilimo vadas Kostas Kalinauskas.

Kur prasidėjo sukilimas ir kaip jis buvo organizuo-

tas? Kiekvienoje gubernijoje, kurios buvo paskelbtos vaivadijomis, buvo paskirti karo vadai, apskrityse - apskričių viršininkai. Vilniuje, Kauno gubernijoje karo vadu ir vyriausiu sukilimo karo vadu buvo paskirtas Zigmas Sierakauskas. Pasitaręs čia, Vilniuje Viškovskio viešbutyje, jis išvyko į Kėdainius ir įsijungė į sukilimą. Ten jau iki to laiko Antanas Mackevičius, kunigavęs Paberžėje, buvo sudaręs maždaug trijų šimtų karių sukilėlių būrį, kuris slėpėsi Raguvos miškuose ir jau buvo susidūręs su carine kariuomene, padarydamas jai nuostolių. Sierakauskas iš atskirų būrių, kurie jau buvo susidarę visose apskrityse, ypač iš Rytų Lietuvos apskričių būrių, organizavo sukilėlių kariuomenę. Netoli Andrioniškio (Anykščių rajone) buvo įrengta karinė stovykla, kurioje buvo apmokomi sukilėliai. Kariuomenė iš čia 1863 m. gegužės mėnesį trimis kolonomis, kurioms vadovavo Antanas Mackevičius, Boleslovas Kolyška ir Zigmas Sierakauskas, patraukė į šiaurę, link Biržų, pagal numatyta strategiją galbūt užimti Daugpilį, įjungti į sukilimą Kuršą ir per Kuršą gauti karinę pagalbą iš lietuvių emigrantų, gyvenusių Vakarų Europoje. Deja, šis žygis buvo lemtingai pražūtingas. Prie Biržų mūšiuose sukilėliai patyrė didelių nuostolių, Zigmas Sierakauskas ir Boleslovas Kolyška buvo sužeisti ir netrukus abu buvo surasti ir atvežti į Vilnių. Pasklidę tų mūšių dalyvių būriai grįžo kas į Rytų, kas į Vidurio Lietuvą tęsti kovos su carine kariuomene. Kariauta ne vien su carine kariuomene, buvo naikinama carinė administracija apskrityse, naikinami visi policijos daliniai valsčiuose ir mažesniuose miesteliuose. Vidurio Lietuvoje kontrolė atsidūrė sukilėlių rankose. Tačiau po Biržų pralaimėjimų caro valdžia savo kontrolę atkūrė. Mūšiai Žemaitijoje ir Aukštaitijoje dar tęsėsi iki 1864 m. rudens.

Kokio masto buvo tas karas, galima įsivaizduoti iš skaičių. Į Vilniaus karinę apygardą Rusija sutraukė 150 000 įvairių rūšių kariuomenės, ginkluotos ir artilerija. Iš viso įvyko 321 mūšis, daugiau nei pusė - 170 mūšių - įvyko vien Aukštaitijoje ir Žemaitijoje, kur tada sudarė Kauno guberniją. Taigi pagrindinė kova vyko Aukštaitijoje ir Žemaitijoje, nes Vilniaus apskrities dalinius, vadovaujamus Liudviko Narbuto, pačioje sukilimo pradžioje prie Rūdininkų ir Dubičių sutriuškinus, čia tokio laipsnio nebepasiekė. Iš sukilėlių armijos, iš visų sukilėlių žuvo 8 022 ir apie 2 200 buvo paimta į nelaisvę.

Represijos palietė 21 000 Lietuvos gyventojų. Dalis buvo sušaudyta, dalis ištremta į katorgą, dalis, kaip ir sovietiniais metais, su šeimomis buvo ištremta prie Volgos ir į Sibirą. Taigi karas dėl laisvės pareikalavo daug aukų. Bet tai buvo ne vien aukos. 1863 m. sukilimo įžymieji vadai ir jų skelbtos idėjos už tikėjimą